

Redystrybucja dochodów w starzejącym się społeczeństwie

Słowa kluczowe: demografia, pokolenie, dochód, redystrybucja

1. Wprowadzenie

Proces demograficznego starzenia się społeczeństw jest chyba najbardziej znaczącym fenomenem współczesnego świata – ma on swój wymiar osobowy i społeczny. Na znaczenie tego procesu w szerokim kontekście społecznym wskazywał w swoich pracach nestor polskiej demografii Edward Rosset [1967], pisząc m.in.: „Przed demografem, który zajmuje się problemem ludzi starych, stoją tak istotne kwestie, jak pozycja seniorów w społeczeństwie, zabezpieczenie ich potrzeb, źródła i konsekwencje starzenia się ludności, wpływ tego procesu na stosunki ekonomiczne, demograficzne, polityczne, psychologiczne, itd.”.

Jan Paweł II wyraził przekonanie, że: „Człowiek stary nie jest tylko *przedmiotem* troski, opieki i służby. On sam może także wnieść cenny wkład w Ewangelię życia. Może i powinien wykorzystywać bogate doświadczenie, jakie zdobył w ciągu lat swojego życia, aby przekazywać mądrość, świadczyć o nadziei i miłości” [Sujka, 1997]. W dokumencie Papieskiej Rady do Spraw Rodziny z 1994 r. czytamy z kolei: „Jedną z najpoważniejszych konsekwencji starzenia się ludności może okazać się zanik solidarności międzypokoleniowej, prowadzący do prawdziwych konfliktów o podział środków ekonomicznych. Sprawy dotyczące eutanazji wydają się związane z tym konfliktowym rozwojem sytuacji” [Papieska Rada do Spraw Rodziny, 1994].

Problem podziału dochodu narodowego w kontekście demograficznego starzenia się społeczeństwa należy rozważać na trzech płaszczyznach: makroekonomicznym, systemu emerytalnego i prywatnych transferów dochodów w sektorze gospodarstw domowych. W niniejszym opracowaniu przedmiotem analizy są międzypokoleniowe transfery dochodów w skali społecznej i właściwości systemu emerytalnego uwzględniającego zasadę solidarności.

Starzenie się ludności powoduje narastanie kwestii podziału bieżącego strumienia dóbr i usług wytwarzanych w procesie gospodarczym. Możliwości w tym

zakresie są zdeterminowane relacjami dynamiki liczby ludności aktywnej ekonomicznie, liczby emerytów i wolumenu dochodu narodowego. Wynikające stąd zależności są przedmiotem analizy dokonanej za pomocą modelu międzypokoleniowej redystrybucji dochodów (MMRD), który został opracowany przez autora niniejszego artykułu.

Prezentację modelu przeprowadzono dla kilku państw Unii Europejskiej na podstawie danych zaczerpniętych z Międzynarodowego Funduszu Walutowego (IMF) i statystyk krajowych, które są zamieszczane w *Euromonitor International* dostępnym w Centrum Informacji Europejskiej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

2. Demograficzne starzenie się społeczeństwa

O istocie omawianego zjawiska wspomniany już E. Rosset [1967] napisał: „proces starzenia się ludności jest konsekwencją spadku płodności, a nie jego przyczyną. A więc nie dlatego zaczęto ograniczać liczbę wnuków, bo wzrosła liczba dziadków, lecz – przeciwnie – wzrosła proporcja dziadków, ponieważ zaczęło ubywać wnuków”. Można zatem powiedzieć, że przyczyną postępującego procesu starzenia się ludności są dwa zjawiska: wydłużanie się życia ludzkiego i obniżanie się dzietności rodzin. Migracje ludności korygują jedynie ten proces na obszarach emigracji i imigracji ze względu na relatywnie młodszy wiek migrantów w porównaniu z całą populacją.

Ustalanie progu starości demograficznej jest ciągle przedmiotem dyskusji ze względu na powszechne już wydłużanie się życia człowieka oraz okresu jego aktywności zawodowej i społecznej. Klasyfikacja Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) wyodrębnia trzy grupy wieku starszego: 65 – 75, 75 – 90, 90 lat i więcej. Proponuje się również, aby za próg starości przyjmować wiek, w którym oczekiwane przeciętne dalsze trwanie życia wynosi 10 lat [Legare, 2006]. Przyjmując tę koncepcję i polską tablicę trwania życia z 2006 roku, próg starości określałby wiek: kobiet – 77 lat, mężczyzn – 73 lata [GUS, 2007]. W nawiązaniu do zjawiska asymetrii rozkładu wieku ludności opracowano miarę starości, która jest wielokrotnością przeciętnej wieku w danej populacji, np. mediany lub średniej arytmetycznej [Cieślak, 2004]. Metoda ta pozwoliła ustalić, że proces starzenia się ludności wśród krajów europejskich w 2000 roku był najbardziej zaawansowany w Niemczech i Włoszech, a miarą starości był odpowiednio wiek: 77,45 lat i 77,51 lat [Cieślak, 2004].

W oficjalnych statystykach najczęściej nawiązuje się do ekonomicznej klasyfikacji wieku, a granica wieku poprodukcyjnego przyjmowana jest za próg starości. W praktyce krajów europejskich jest to zwykle wiek 65 lat i więcej. Zmiany odsetka

ludności w tej grupie wieku korelują z dynamiką liczb osób aktywnych zawodowo i emerytów. Z tego powodu, mimo uproszczenia, przyjęto właśnie tę granicę wieku w celu ilustracji stopnia zaawansowania procesu starzenia się ludności w Polsce i kilku innych krajach Unii Europejskiej (tab. 1).

Tablica 1. Udział ludności w starszym wieku, dynamika liczby osób zawodowo czynnych i emerytów w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2001 i 2005

Kraj	Osoby w wieku 65 lat i więcej	Osoby czynne zawodowo	Emeryci ²
	ludność ¹ = 100,0	2001 = 100,0	
Francja	16,4	103,2	101,0
Niemcy	18,0	96,1	109,5
Polska	13,0	97,6	101,8
Rep. Czeska	13,9	100,3	99,7
Szwecja	17,2	99,6	104,6
Węgry	15,5	101,1	102,1
W. Brytania	15,6	99,5	103,8
Włochy	19,0	104,2	102,4

¹ 2004 rok: Francja, Niemcy, Polska, Republika Czeska, Szwecja, Węgry; 2003 rok: Włochy; 2001 rok: Wielka Brytania.

² z systemów państwowych, zakładowych i rolniczych.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Euromonitor International 2007, Rocznik Demograficzny 2006*

W Polsce obserwujemy tendencje zbieżne z rozwojem demograficznym Europy, chociaż ciągle pozostajemy społeczeństwem relatywnie młodszym w porównaniu z innymi krajami tego regionu [Kowaleski, Pietruszek, 2006]. Niemniej jednak niedostateczny wzrost miejsc pracy spowodował, że liczba osób zawodowo czynnych zmalała, a emerytów – wzrosła. We Włoszech natomiast, mimo najbardziej zaawansowanego procesu starzenia się ludności, udało się zwiększyć liczbę zatrudnionych w tempie przewyższającym wzrost liczby emerytów, co wynika – jak należy przypuszczać – z napływu migracyjnego ludności w tym okresie. Podobna sytuacja wystąpiła we Francji. Na Węgrzech była sytuacja odwrotna, a w Republice Czeskiej odnotowano stabilizację liczebności rozpatrywanych populacji w latach 2001–2005. W Niemczech, Szwecji i Wielkiej Brytanii wystąpiła typowa sytuacja

dla kraju o wysokim udziale ludności w starszym wieku: zmalała liczba osób czynnych zawodowo i jednocześnie wzrosła liczba emerytów.

3. Model międzypokoleniowej redystrybucji dochodów

Możliwości ekonomiczne zrealizowania nagromadzonych wierzytelności w formie emerytur są określone przez dynamikę następujących wielkości:

L_a – liczba ludności zawodowo czynnej na rynku pracy,

L_e – liczba emerytów,

P_a – przeciętna produktywność osoby zawodowo czynnej (PKB/L_a),

α – relacja przeciętnego wynagrodzenia do przeciętnej produktywności osoby zawodowo czynnej (udział wynagrodzeń w PKB),

R – kwota przeciętnej emerytury.

Równość relacji przeciętnego wynagrodzenia do przeciętnego obciążenia na fundusz emerytalny jednej osoby zawodowo czynnej w dwóch kolejnych okresach – przy założeniu *ceteris paribus* – określa formuła, którą nazwiemy Modelem Międzypokoleniowej Redystrybucji Dochodów (MMRD):

$$\frac{\frac{\alpha(P_a \cdot L_a)}{L_a}}{\frac{L_e \cdot R}{L_a}} = \frac{\frac{\alpha'(P'_a \cdot L'_a)}{L'_a}}{\frac{L'_e \cdot R'}{L'_a}} \quad (3.1)$$

Dokonując przekształceń matematycznych, gdy $\alpha = \text{constans}$, otrzymujemy:

$$\frac{R'}{R} = \frac{P'_a}{P_a} \cdot \frac{L'_a}{L_a} \cdot \frac{L_e}{L'_e} \quad (3.2)$$

Równanie to ustala modelową dynamikę realnego wzrostu przeciętnej emerytury w warunkach określonej dynamiki: produktywności, ludności zawodowo czynnej na rynku pracy i liczby emerytów. Jednocześnie określa ono – przy założeniu stałych proporcji podziału dochodu narodowego na spożycie i akumulację oraz stałej relacji przeciętnego wynagrodzenia do przeciętnej produktywności osoby zawodowo czynnej ($\alpha = \text{constans}$) – graniczne wskaźniki dynamiki wynagrodzeń. Określa to następująca formuła:

$$\frac{P_a'}{P_a} = \frac{R'}{R} \cdot \frac{L_e'}{L_e} \cdot \frac{L_a}{L_a'} \quad (3.3)$$

Sytuację w wybranych krajach Unii Europejskiej przedstawiono na podstawie rzeczywistych danych w zakresie PKB, zatrudnienia i wynagrodzeń, populacji emerytów i świadczeń z ubezpieczeń społecznych za lata 2001 i 2005. Wskaźniki modelowe obliczono na podstawie formuł 3.2 i 3.3. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że zamieszczona w Tabl. 2 faktyczna dynamika świadczeń z ubezpieczeń społecznych obejmuje nie tylko emerytury, ale także pozostałe świadczenia (np. renty) ze względu na zakres prezentowanych danych przez *Euromonitor International 2007*. Przyjęte z konieczności rozwiązanie, chociaż ukazuje obraz przybliżony, odzwierciedla kierunek obserwowanych tendencji.

Tabela 2. Rzeczywiste i modelowe wskaźniki dynamiki przeciętnych realnych wynagrodzeń i świadczeń z ubezpieczeń społecznych w wybranych krajach UE w latach 2001 i 2005

Kraj	Dynamika przeciętnych realnych			
	wynagrodzeń ¹		świadczeń ²	
	rzeczywista	modelowa	rzeczywista	modelowa
	2001 = 100,0			
Francja	91,1	102,2	102,0	104,4
Niemcy	102,8	104,2	93,4	91,4
Polska	103,5	117,4	121,3 ³	112,6
Rep. Czeska	100,3	116,4	99,0	117,1
Szwecja	99,3	110,9	101,2	105,6
Węgry	89,2	116,2	100,0	115,1
W. Brytania	94,1	111,0	98,6	106,4
Włochy	89,5	97,3	101,9	99,0

¹ wynagrodzenia brutto: praca, samozatrudnienie (także w rolnictwie),

² dochody brutto z ubezpieczeń społecznych z systemów państwowych, zakładowych i rolniczych, w tym emerytury,

³ dynamika przeciętnej emerytury pracowniczej i rolniczej wyniosła 107,7%.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Euromonitor International 2007*, *Rocznik Statystyczny GUS*, 2002 i 2006.

Zaprezentowana formuła „3.1” pozwala również dokonać klasyfikacji rozpatrywanych zależności na podstawie porównania wielkości rzeczywistych z wielkościami modelowymi (granicznymi). Przyjmijmy w związku z tym następujące oznaczenia:

- α – rzeczywista relacja przeciętnego wynagrodzenia do przeciętnej produktywności osoby zawodowo czynnej w okresie bazowym,
- α' – rzeczywista relacja przeciętnego wynagrodzenia do przeciętnej produktywności osoby zawodowo czynnej w okresie badanym,
- β – rzeczywisty wskaźnik dynamiki przeciętnego realnego wynagrodzenia osoby zawodowo czynnej w okresie badanym (okres bazowy = 1,00)
- β' – modelowy wskaźnik dynamiki przeciętnego realnego wynagrodzenia w okresie badanym w porównaniu z okresem bazowym – formuła „3.3” (okres bazowy = 1,00),
- γ – rzeczywisty wskaźnik dynamiki przeciętnej realnej emerytury w okresie badanym w porównaniu z okresem bazowym,
- γ' – modelowy wskaźnik dynamiki realnej przeciętnej emerytury w okresie badanym w porównaniu z okresem bazowym – formuła „3.2” (okres bazowy = 1,00).

Możliwe skrajne sytuacje, przy założeniu $\alpha = \alpha'$, można ująć następująco:

A.1.: $\beta < \beta'$; $\gamma < \gamma'$; B.1.: $\beta > \beta'$; $\gamma > \gamma'$

Sytuacja A.1. oznacza utrzymanie dynamiki realnych wynagrodzeń i dynamiki realnych emerytur w granicach wyznaczonych tempem wzrostu produktywności osób czynnych zawodowo. Sytuacja B.1. natomiast, w której następuje jednoczesne przekroczenie tych wskaźników oznacza konieczność zmniejszenia udziału inwestycji w gospodarce narodowej i/ lub podwyższenia cen, co ustala nowe relacje produktywności, wynagrodzeń i emerytur oraz proporcje podziału dochodu narodowego.

W żadnym z wyodrębnionych krajów UE nie wystąpiła sytuacja przekroczenia modelowego wskaźnika dynamiki płac realnych. Okazało się jednak, że w Niemczech i Włoszech, a więc w krajach o najbardziej zaawansowanym procesie starzenia się ludności, została przekroczona granica uzasadnionego ekonomicznie wzrostu realnych świadczeń z ubezpieczeń społecznych (w tym emerytur). Ponadto w Niemczech pomiędzy 2001 r. a 2005 obniżyła się ich realna siła nabywcza, a we Włoszech obniżył się w tym okresie poziom płacy realnej. Tak więc, w obydwu tych krajach pojawiły się już symptomy napięć gospodarczych związanych z procesem demograficznego starzenia się społeczeństwa. W Polsce dynamika przeciętnej realnej emerytury pracowniczej i rolniczej (107,1%) była niższa od modelowej

(112,6%), ale dynamika wszystkich świadczeń była już znacznie wyższa. Ustalenie przyczyn takiej sytuacji w Polsce wymaga odrębnej analizy.

4. Proporcje wynagrodzeń i świadczeń z ubezpieczeń społecznych

Ukształtowane proporcje świadczeń z ubezpieczeń społecznych (w tym emerytur) w PKB są większe w krajach demograficznie starszych niż w krajach o młodszej strukturze wieku społeczeństwa. Wyrażna jest też tendencja powiększania finansowego obciążenia na fundusze tych świadczeń osób czynnych zawodowo. Wyjątek pod tym względem stanowi Francja (stabilizacja), w której udział dochodów z ubezpieczeń społecznych w PKB był jednak najwyższy wśród wyodrębnionych krajów w obydwu porównywanych latach (tabl. 3).

Tabela 3. Rzeczywisty udział wynagrodzeń za pracę i świadczeń z ubezpieczeń społecznych w PKB oraz dynamika obciążenia na fundusze tych świadczeń osoby czynnej zawodowo w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2001 i 2005

Kraj	Udział w PKB				Wskaźnik dynamiki obciążenia
	wynagrodzeń ¹		świadczeń ²		
	2001	2005	2001	2005	
	w procentach				2001 = 100,0
Francja	57,4	55,4	27,0	26,3	99,8
Niemcy	58,1	60,9	18,9	19,3	106,4
Polska	46,4	44,4	16,7	17,8	126,4
Rep. Czeska	46,9	43,1	.	.	.
Szwecja	57,6	56,7	17,1	16,3	106,2
Węgry	44,6	41,7	15,2	13,1	101,0
W. Brytania	63,4	59,5	18,3	16,9	102,9
Włochy	53,3	53,8	17,0	17,1	100,1

¹ wynagrodzenia brutto: praca, samozatrudnienie (także w rolnictwie),

² dochody brutto z ubezpieczeń społecznych z systemów państwowych, zakładowych i rolniczych, w tym emerytury

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Euromonitor International 2007*.

Polska wykazywała znacznie wyższą dynamikę obciążenia osoby czynnej zawodowo na fundusze świadczeń z ubezpieczeń społecznych w porównaniu z innymi krajami. Dochody brutto tylko z emerytur pracowniczych i rolniczych stanowiły w PKB: w 2001 roku – 7,3% a w 2005 roku – 9,9%, natomiast dynamika

obciążenia osoby czynnej zawodowo tylko na te dwa fundusze emerytalne wniosła 111,7% w latach 2001 – 2005 (dane GUS).

5. Zasada solidarności w systemach emerytalnych

Ograniczenia makroekonomiczne poziomu i dynamiki realnych emerytur tworzą ramy dla reguł systemów emerytalnych funkcjonujących w danym społeczeństwie. Uwzględnienie w tych systemach zasady solidarności pozwala kształtować na odpowiednim poziomie dochody z emerytur tych grup ludności, które uzyskiwały w przeszłości niskie dochody z pracy i jednocześnie z różnych powodów nie osiągnęły długiego stażu pracy. Zasada solidarności jest jednym z imperatywów życia społecznego, a jej respektowanie implikuje troskę o każdego obywatela w państwie traktowanym jako dobro wspólne [Majka, 1993]. Jej odzwierciedleniem w sferze ubezpieczeń społecznych są partycypacyjne systemy emerytalne.

W Polsce parametrami partycypacyjnego systemu emerytalnego są: staż pracy, poziom płacy, wysokość składki emerytalnej i wskaźnik partycypacji określany w ustawie będącej odpowiednikiem swoistej „umowy społecznej”. Rozważmy te relacje w postaci określonych formuł.

Fundusz emerytalny jest funkcją:

$$F_e = f(r, R) \quad (5.1)$$

gdzie:

F_e – fundusz emerytalny w danym roku,

r – relacja liczby czynnych zawodowo na rynku pracy do liczby emerytów (L_o/L_e),

R – kwota przeciętnej emerytury.

Kwotę przeciętnej emerytury możemy określić za pomocą równania:

$$R = W(\rho + n \times \lambda \times \mu) \quad (5.2)$$

gdzie:

R – kwota przeciętnej emerytury,

W – kwota przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej,

ρ - wskaźnik partycypacji określający część kwoty emerytury w relacji do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej niezależnie od stażu pracy, płacy i poziomu składki emerytalnej,

n – przeciętna liczba lat stażu pracy (opłacania składki emerytalnej),

λ - wskaźnik relacji podstawy wymiaru emerytury (przeciętne wynagrodzenie bazowe w skali roku) do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej,

μ - wskaźnik wymiaru emerytury za każdy rok opłacania składek.

Maksymalną kwotę przeciętnej emerytury określa równanie:

$$R_{max} = W \times r \times \varepsilon \quad (5.3)$$

gdzie:

R_{max} – maksymalna kwota przeciętnej emerytury,

W – kwota przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej,

r – relacja liczby czynnych zawodowo na rynku pracy do liczby emerytów (L_a/L_e),

ε – stopa składki emerytalnej.

Podstawiając do równania 5.2. równanie 5.3., otrzymujemy:

$$W \times r \times \varepsilon = W(\rho + n \times \lambda \times \mu) \quad (5.4)$$

$$\rho = r \times \varepsilon - n \times \lambda \times \mu \quad (5.5)$$

$$\mu = \frac{r \times \varepsilon - \rho}{n \times \lambda} \quad (5.6)$$

Nawiązując do formuły 2 w punkcie 3, formuła 5.3 określa również wysokość minimalnej składki emerytalnej ε .

$$\varepsilon = \frac{R \times \frac{1}{r}}{W} \quad (5.7)$$

gdzie:

R – kwota przeciętnej emerytury wynikająca z formuły 3.2 (MMRD),

r – relacja liczby czynnych zawodowo na rynku pracy do liczby emerytów (L_a/L_e),

W – kwota przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej.

Przykład: $W = 3000$ zł; $R = 1500$ zł; $r = 2,4$; $\varepsilon = 0,24$; $\lambda = 1$; $n = 30$ lat; $\rho = 0,25$; $\mu = 0,011$; Jeżeli $\rho = 0,15$, to $\mu = 0,014$.

Wskaźnik partycypacji ρ jest ustalany w wyniku umowy społecznej respektującej zasadę solidarności w systemie emerytalnym, ale jego ograniczeniem jest możliwy do osiągnięcia konsensus społeczny i ekonomicznie uwarunkowana dynamika realnej emerytury. Ekonomicznym warunkiem brzegowym dynamiki przeciętnej realnej emerytury w kapitałowych systemach emerytalnych jest wyłącznie ograniczenie wynikające z relacji zmian produktywności, poziomu aktywności ekonomicznej ludności i proporcji populacji emerytów. Nawet różnice w wysokości emerytur kobiet i mężczyzn w systemie kapitałowym, które wynikają z faktu dłuższego przeciętnego dalszego trwania życia kobiety, nie mogą być usunięte, ponieważ logika tego systemu wyklucza element solidarnościowy.

6. Konieczny konsensus społeczny

Demograficzne starzenie się społeczeństwa – jak wynika z dotychczasowych doświadczeń krajów europejskich – powoduje wzrost udziału wydatków na emerytury w PKB bez względu na rozwiązania systemowe w dziedzinie ubezpieczeń społecznych. Narasta więc problem podziału dochodów realnych w relacjach międzypokoleniowych. Na przykład, we Włoszech wydatki na emerytury i renty rodzinne przekroczyły już 15% PKB (tab. 4).

Tabela 4. PKB *per capita*, wydatki na emerytury i renty rodzinne *per capita* i ich udział w PKB w 2004 r. w wybranych krajach Unii Europejskiej

Kraj	PKB	Emerytury	Emerytury/PKB
	<i>per capita</i> w euro		w %
Francja	26500	3392	12,8
Niemcy	26800	2975	11,1
Polska	5100	602	11,8
Rep. Czeska	8500	663	7,8
Szwecja	31000	3937	12,7
Węgry	8000	688	8,6
W. Brytania	28800	3312	11,5
Włochy	23300	3588	15,4

Źródło: *Europe in figures. Eurostat yearbook 2006–2007*, s. 125; *The social situation in European Union 2005–2006*, Eurostat 2006, s. 146; *Social protection in the European Union. Statistics in figures*, Eurostat 2007, s. 5; obliczenia własne.

Dynamika produktywności i potrzeby rozwojowe gospodarki wyznaczają pole możliwego konsensusu społecznego w sprawie podziału dochodów między pracownikami i emerytami. W starzejącym się społeczeństwie osiągnięcie takiego konsensusu jest trudne nawet w warunkach odpowiedniego wzrostu gospodarczego, ponieważ istotną rolę odgrywają w takiej sytuacji co najmniej trzy grupy czynników: ekonomiczne, socjologiczne i psychologiczne [Sauvy, 1963].

Otóż wzrost produktywności wiąże się zwykle z procesami modernizacyjnymi w gospodarce, co wymaga nie tylko zwiększenia inwestycji, ale i zmiany struktury zawodowej ludności, która w warunkach starzenia się ludności napotyka na szereg

barier różnorodnej natury. Z kolei, zwiększony wysiłek społeczny nakierowany na wzrost produktywności bez wzrostu realnych dochodów pracowników wywołuje zwykle sprzeciw związków zawodowych i powoduje napięcia społeczne. Na płaszczyźnie psychologicznej stagnacja dochodów pracowników osłabia ich motywacyjną funkcję.

Próby dokonywania zmian transferów społecznych w ramach istniejących możliwości ekonomicznych, które polegałyby na ich uszczuplaniu dla dzieci i młodzieży nawet w sytuacji zmniejszania się ich liczebności i jednoczesnym powiększaniu tych transferów w celu utrzymania poziomu realnej emerytury, są praktycznie niewykonalne chociażby ze względu na rosnące aspiracje społeczne i koszty edukacji, a także rosnące wydatki na ochronę zdrowia ludzi w starszym wieku.

Z trzech możliwych rozwiązań, a mianowicie: obniżki płac, obniżki emerytur i przedłużenia okresu aktywności zawodowej, najlepszym wydaje się podwyższenie wieku emerytalnego. Wiemy jednak, że i ta propozycja napotyka na silny sprzeciw pracowników, a najczęściej podnoszonymi argumentami są: prawo do odpoczynku ludzi starszych, ich zmniejszona wydajność pracy, blokowanie miejsc pracy dla młodych, hamowanie awansu zawodowego młodym pracownikom, petryfikacja struktur zawodowych, przewagi polityczne ludzi w starszym wieku.

7. Podsumowanie

Dyskusja i spory wokół problemu odzyskiwania wierzytelności emerytalnych w warunkach starzenia się społeczeństwa mogą więc prowadzić do konfliktów pokoleniowych, a w konsekwencji osłabiać więzi społeczne. W związku z tą kwestią wybitny demograf francuski A. Sauvy [1963] konstatował: „Możliwe, że kiedyś społeczeństwo znajdzie sposób przystosowania się do starzenia, a nawet do zmniejszania się liczebności populacji. Będzie trzeba w tym celu podjąć szczególne wysiłki dla przekształcenia świadomości obywatelskiej”.

Przedstawiony model pozwala właśnie ukazać istotę problemu społecznych transferów międzypokoleniowych, które w państwie traktowanym jako dobro wspólne należy pojmować jako wierzytelności emerytów, a ich spłacanie powinno zapewniać godziwy poziom życia ludziom starszym. Tu także napotykamy na twarde reguły ekonomiczne, sprostanie którym w sytuacji starzenia się ludności wymaga odważnego kształtowania sprawiedliwej umowy społecznej i niezbędnego konsensusu w kwestii podziału dochodów [Schoenmaeckers, Vanderleyden, 2005; Kotowska, 2005; Szukalski, 2002]. Możliwości w tym zakresie są bowiem zdeterminowane relacjami dynamiki: liczby ludności aktywnej ekonomicznie, liczby emerytów i wolumenu dochodu narodowego. Niemniej jednak, należy przestrzegać

takiej reguły podziału dochodu narodowego między pracującymi i emerytami, która chroniłaby realne dochody i poziom życia ludzi w starszym wieku.

Literatura

- Cieślak M., 2004, *Pomiar procesu starzenia ludności*, „Studia Demograficzne”, nr 2/146, Warszawa, s. 9 i 14.
- GUS, 2001, *Tablice trwania życia w 2000 roku*, Warszawa, s. 32 i 34.
- Kotowska I. E., red., (2005), *Scenariusze polityki ludnościowej dla Polski. Badanie eksperckie Delphi*, SGH, Warszawa, s. 78 – 80.
- Kowaleski J. T., M. Pietruszek, 2006, *Miejsce osób w starszym wieku w strukturze demograficznej mieszkańców Polski (stan obecny i perspektywy)*, [w:] J. T. Kowaleski (red.), *Ludzie starzy w polskim społeczeństwie w pierwszych dekadach XXI wieku*, Wyd. UŁ, Łódź, s. 30.
- Legare J., 2006, *Economic, Social, and Cultural Consequences of the Aging of the Population*, [w:] Caselli G., Vallin J., Wunsch G., *Demography. Analysis and synthesis. A Treatise in population studies*, vol. 3, Elsevier, London–New York–Tokyo, s. 328–329.
- Majka J., 1993, *Etyka społeczna i polityczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Chrześcijańska Myśl Społeczna, T. 4., Warszawa, s. 53–56.
- Papieska Rada do Spraw Rodziny, 1994, *Etyczny i pastoralny wymiar przemian demograficznych. Dokumenty*, Warszawa, (tłum. Jan Grosfeld), s. 13.
- Rosset E., 1967, *Ludzie starzy. Studium demograficzne*, PWE, Warszawa, s. 5 i 277.
- Sauvy A. (1963), *Theorie generale de la population*, vol. I i II. Bibliotheque de Sociologie Contemporaine, Presses Universitaires de France. (Życie ludności, t. II, PWN, Warszawa 1969; tekst do druku, tłumaczenie: A. Rudzińska), s. 93 i 115.
- Shcoenmaeckers R.C., Vanderleyden L., 2005, *Intergenerational Solidarity, the Elderly and Ageing: Main Results*, „Studia Demograficzne, nr 2/148, s. 100–113.
- Sujka A. (oprac.), 1997, *Jan Paweł II naucza. Ku małżeństwu i rodzinie*, Kraków, 221 s. ; por. *Evangelium vitae*, nr 94.
- Szukalski P., 2002, *Proces starzenia się ludności a sprawiedliwość i równość międzypokoleniowa*, [w:] J. T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Proces starzenia się ludności – potrzeby i wyzwania*, Wyd. UŁ, Łódź, s. 16.

Income Redistribution in the Aging Population

Key-words: demography, generation, income, redistribution

Population aging causes that the question of distribution of the current flow of goods and services produced in the economic process becomes more and more important. The possibilities in this scope are determined by relations between the dynamics of the number of economically active population, the number of pensioners and the volume of national income. The dependencies – which result from this – are the subject of analysis done by use of the inter-generational income redistribution model (MMRD), which has been developed by the author of this paper. The presented model shows the essence of the problem of social inter-generational transfers which – in the country regarded as a common good – should be interpreted as liabilities of pensioners and their repayment should assure elder people a decent level of existence. The presentation of the model has been done for several EU Member States on the basis of national and the International Monetary Fund (IMF) data.

Informacja o Autorze:

Andrzej Ochocki – doktor habilitowany nauk ekonomicznych w zakresie demografii, profesor nadzwyczajny w Katedrze Demografii i Statystyki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Główne obszary badawcze to: współczesne teorie demograficzne, migracje zagraniczne i wewnętrzne, polityka ludnościowa. Autor ponad stu publikacji, a m.in.: *Emigracja ludności z Polski do Republiki Federalnej Niemiec w latach 1952-1972* (SGPiS IGS, Warszawa 1974), *Wpływ migracji na rozmieszczenie zasobów pracy w latach 1970-1983* (Wyd. SGPiS, Warszawa 1986), *Demograficzne i przestrzenne aspekty ubóstwa* (Wyd. ISP, Warszawa 2002), *Sytuacja demograficzna i społeczna rodzin w Polsce* (Roczniki Naukowe „Caritas”, Warszawa 2005), *Demograficzne, społeczne i ekonomiczne przesłanki polityki rodzinnej w Polsce*, (Małżeństwo – Etyka – Ekonomia, Wyd. WSE, Białystok 2007, *Współczesne teorie demograficzne. Analiza porównawcza* (UKSW, Warszawa 2007, maszynopis).